

بررسی تأثیر تهدید به تنبیه شدید در مقایسه با تهدید به تنبیه خفیف در ایجاد نگرش منفی نسبت به تقلب و اقدام به آن در دانش آموزان پسر سال سوم راهنمایی شهرستان اهواز

عبدالزهرای نعیمی* دکتر حسین شکرکن**

چکیده

تحقیق حاضر تأثیر تهدید به تنبیه خفیف را در مقایسه با تهدید به تنبیه شدید در ایجاد نگرش منفی نسبت به تقلب و اقدام به آن در درس ریاضی یک نمونه ۲۸۸ نفری از دانش آموزان پسر سال سوم راهنمایی با وضعیتهای اجتماعی - اقتصادی مرفه، نیمه مرفه و غیرمرفه در شهر اهواز مورد بررسی قرار داده است. نتایج گویای آنند که تهدید به تنبیه خفیف در ایجاد نگرش منفی نسبت به تقلب مؤثرتر از تهدید به تنبیه شدید است. این نتیجه گیری صرف نظر از اینکه سنجش تغییر نگرش بلافاصله پس از اعمال تهدید انجام گرفته باشد و یا ۹ روز بعد از آن صحت دارد. همچنین تهدید به تنبیه خفیف در کاهش اقدام به تقلب مؤثرتر از تهدید به تنبیه شدید است. افزون بر آن، دانش آموزان واجد وضعیت اجتماعی - اقتصادی مرفه در مقایسه با گروه غیرمرفه نگرش منفی تری نسبت به تقلب ابراز داشتند.

مقدمه

تاریخ به کارگیری تنبیه و استفاده از آن به اثر و نشانی از تعلیم و تربیت یافته شده است
عنوان انگیزه‌ای برای تربیت صحیح انسان به مسئله تنبیه نیز به نحوی در کنار آن مطرح بوده
قدمت تاریخ تعلیم و تربیت است. زیرا هر جا است. چه بسا اتفاق افتاده است که با یک تنبیه

* کارشناس ارشد روانشناسی تربیتی

** عضو هیئت علمی گروه روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز

از نمایندگان مکتب رفتارگرایی است مشخص‌ترین شکل یادگیری در حیوانهای پایین‌تر و انسان یادگیری از راه کوشش و خطا است که بعدها آن را یادگیری از طریق گزینش و پیوند نامید. ثورندایک متوجه شد که گربه درماز آزمایش به هیچ وجه «متوجه» راه فرار نمی‌شود، بلکه این کار را در نتیجه راسخ شدن تدریجی پاسخهای درست و زوال پاسخهای نادرست فرامی‌گیرد.

اسکینر^۳ (۱۹۵۲) یکی دیگر از نمایندگان رفتارگرایی معتقد است که وظیفه کاوش علمی این است که میان شرایط مربوط به محرکهای پیشین که تحت کنترل آزمایشنده است و پاسخ بعدی ارگانیسم نوعی رابطه‌ی تبعی برقرار کند.

اسکینر به هیچ‌وجه علاقه‌ای به نظریه‌پردازی یا تفکر درباره‌ی آنچه که ممکن است در درون موجود زنده جریان داشته باشد ندارد و به موجودیتهای درونی از پیش فرض شده که به صورت متغیرهای مداخله‌گر یا فرایندهای زیستی توصیف می‌شود کاری ندارد. به طور کلی این دسته از روانشناسان اصل یادگیری از طریق شرطی شدن و نقش تقویت مثبت، تقویت منفی و تنبیه را به عنوان انگیزه و یا عامل محرکه برای یادگیری بیشتر

مناسب و بجا زندگی فرد از مسیر ضلالت به راه سعادت هدایت شده است. بالعکس یک تنبیه نابجا نیز می‌تواند باعث گمراهی و بدبختی دیگری شود. تنبیه درجات گوناگون دارد و مریدان اغلب نمی‌دانند که میزان تنبیه آنان در مقابل رفتار مورد نظر چه اندازه باید باشد، مثلاً باید دانش‌آموز را پند و اندرز داد یا غیرمستقیم او را تنبیه کرد؟ باید مدتی او را از محبت محروم ساخت یا اینکه اقدام تنبیهی شدیدتری به عمل آورد؟ برای یافتن دلایل ضرورت کاربرد عامل تنبیه و شدت و میزان آن نخست باید ماهیت انسان را شناخت.

علم روانشناسی در باب ماهیت انسان، توجیه رفتار او و نحوه‌ی کنترل آن نظریه‌ها و دیدگاههای مختلفی مطرح کرده است. در این تحقیق با توجه به موضوع مورد نظر به دو رویکرد مهم رفتارگرایی و شناختی اشاره می‌کنیم.

در سال ۱۹۱۳ نهضتی موسوم به رفتارگرایی به رهبری روانشناسی ۳۵ ساله به نام جان برودس واتسون^۱ پدید آمد. وی یک روانشناسی کاملاً عینی را پیشنهاد کرد که با اعمال مشاهده‌پذیر سروکار دارد، یعنی اعمالی که می‌تواند به گونه‌ای عینی و در قالب اصطلاحاتی از قبیل محرک و پاسخ تشریح شود.

به نظر ثورندایک^۲ (۱۹۱۳) که یکی دیگر

1- John Broadus Watson 2- Thorndike

3- Skinner

ادراک، حافظه و خبرپردازی اطلاق می شود که شخص به کمک آنها دانش می اندوزد، مسأله حل می کند یا برای آینده نقشه می کشد. اولین مکتبی که بر دیدگاه شناختی صحه گذاشت مکتب گشتالت بود. از نظر روانشناسی گشتالت، شخص در نتیجه کنش متقابل با محیط می تواند روابط موجود در واقعیت های بیرونی را درک کند. این فرایند به بینش موسوم شده است (اتکینسون و هیلگارد، ۱۹۸۳).

ضرورت تحقیق

از جمله مسایلی که در اکثر نظام های آموزش و پرورش جهان وجود دارد و در اینجا نیز مورد نظر ما قرار گرفته است مبادرت دانش آموزان به عمل تقلب است. معمولاً روشی که برای بازداری دانش آموزان از مبادرت به تقلب در کلاس درس به کار برده می شود استفاده از تهدید به تنبیه است.

از دیدگاه رفتارگرایی هر چه شدت تنبیه بیشتر باشد اطاعت و انقیاد دانش آموزان بیشتر خواهد بود. چنین رفتاری به متابعت^۲ موسوم است (ارنسون^۳، ۱۹۹۵).

متابعت هنگامی روی می دهد که فرد متابعت کننده امیدوار باشد از جانب شخص

مطرح نموده اند (میچل^۱، ۱۹۷۷). از جمله انتقاداتی که به این تفکر رفتارگرایی گرفته می شود این است که آنها هیچ گونه توجه و اشاره ای به موجودیتهای درونی از پیش فرض شده که به صورت متغیرهای مداخله گر توصیف می شوند به دست نمی دهند و برای آنها آنچه در فاصله محرک و پاسخ روی می دهد نمایشگر داده های عینی نیست. اگرچه نظریات یادگیری می توانند برخی از انواع یادگیریهای ساده را توجه و تبیین کنند، نمی توانند تمام اقسام آنها را توضیح دهند، مثلاً دستیابی به احکام و اصول عقلی، ریاضی و فلسفی و حل مسائل مربوط به آنها را نمی توان صرفاً با سازوکار رفتار عامل و تقویت توضیح داد. افزون بر آن، این نظریه هیچ توجهی به فهم واقعی روابط موجود بین واقعیتها و درک آنها ندارد و تنها به واقعیات رفتاری در ارتباط با تقویت توجه می کند. بنابراین التزامی کامل به این نظریه انسان را از بینش و تفکر و توانایی مهار خود دور می نماید (غروی ۱۳۷۲).

دیدگاه دیگر رویکرد شناختی است. روانشناسان شناختی معتقدند که آدمی گیرنده نافع اعمال محرکها نیست، بلکه ذهن او به صورت فعالی به پردازش اطلاعات دریافتی دست می زند و آنها را به شکل ها و مقولات تازه ای تبدیل می کند. شناخت به فرایندهای ذهنی

1- Mitchell

2- Compliance

3- Aronson

گرایشهای درونی افراد را فعال می‌سازد و برای فرد ارزشی منفی درباره عمل مورد نظر پدید می‌آورد. در حالی که تهدید به تنبیه شدید توجیه بیرونی زیادی را در ارتباط با عدم انجام رفتار فراهم می‌کند. این امر باعث می‌شود که فرد نگرشی منفی نسبت به آن رفتار پیدا نکنند. بر اساس این نظریه هنگامی که دانش‌آموز این انگیزه را دارد که تقلب کند ولی این کار را نمی‌کند از خود می‌پرسد چرا تقلب نمی‌کنم؟ تحت شرایط تهدید شدید جوابی آماده به شکل توجیه بیرونی بسنده دارد «من تقلب نمی‌کنم برای اینکه اگر این کار را بکنم از طرف معلم تنبیه می‌شوم». تهدید شدید برای دانش‌آموزان توجیه بیرونی فراوانی برای تقلب نکردن در حین که معلم مواظب اوست فراهم می‌کند. در حالت تهدید خفیف هم دانش‌آموز احساس ناهماهنگی می‌کند، لیکن هنگامی که از خود می‌پرسد چرا تقلب نمی‌کنم؟ پاسخ خوبی ندارد چه تهدید چنان ملایم است که توجیهی بسنده فراهم نمی‌کند. در این حالت بهترین راه آن است که بکوشد خود را متقاعد سازد که واقعاً دوست ندارد تقلب کند و از اول هم مایل به چنین کاری نبوده است، زیرا که تقلب کردن لذتی ندارد و عمل ناشایستی است.

یا گروه دیگر واکنش مطلوبی حاصل می‌شود. وی رفتار یا فکر القاء شده را از آن جهت نمی‌پذیرد که به محتوای آن اعتقاد دارد، بلکه بدان جهت به آن گردن می‌نهد که انتظار دارد پادشاهای ویژه‌ای کسب و از کیفرهای خاصی پرهیز کند. به بیان دیگر، عوامل بیرونی رفتار را کنترل می‌کنند.

با پیشرفت صنعت، افزایش جمعیت جهان و پیچیدگی روابط انسانی کنترل و هدایت رفتار افراد با استفاده از روشهای خارجی و مستقیم، دشوار و حتی غیرممکن شده است. بنابراین، باید در پی روشهایی برای کنترل درونی رفتار افراد برآییم و این به معنی اهمیت دادن به جنبه‌های شناختی است. بدین‌سان، از لحاظ موضوع مورد نظر باید شرایطی فراهم آورد تا دانش‌آموز نگرش منفی ثابت و محکمی نسبت به تقلب پیدا کند. برای رسیدن به این هدف نظریه ناهماهنگی شناختی^۱ (فستینگر^۲، ۱۹۵۷) روشی ارائه داده است.

بر اساس این نظریه وقتی رفتاری از ما سر می‌زند دست به اسناد می‌زنیم، یعنی با این تصمیم روبرو هستیم که آیا باید رفتار خود را به گرایشهای خود نسبت دهیم یا به عوامل خارجی موقعیتی. اسناد رفتار خود به عوامل موقعیتی، توجیه بیرونی نامیده می‌شود و اسناد رفتار خود به گرایشهای درونی، توجیه درونی نام دارد. تهدید به تنبیه خفیف اسناد به

1- Cognitive dissonance theory

2- Festinger

هدف تحقیق

هدف از انجام پژوهش حاضر بررسی تأثیر تهدید به تنبیه خفیف و شدید بر نگرش نسبت به تقلب و اقدام به آن در دانش آموزان پسر سال سوم راهنمایی است.

فرضیه‌های تحقیق

۱. تهدید به تنبیه خفیف دانش آموزان پسر سال سوم راهنمایی شهر اهواز در خصوص اقدام به تقلب در درس ریاضی نگرش منفی تری نسبت به این عمل در آنها ایجاد می‌کند تا تهدید به تنبیه شدید.
۲. تهدید به تنبیه خفیف دانش آموزان پسر سال سوم راهنمایی شهر اهواز از لحاظ کاهش اقدام به تقلب در درس ریاضی مؤثرتر از تهدید به تنبیه شدید است.

پیشینه تحقیق

در یک آزمایش ارونسون و کارل اسمیت^۱ (۱۹۶۲) از کودکان پنج ساله خواستند تا جاذبه و کشش چندین اسباب بازی را درجه بندی کنند. آن‌گاه یکی از اسباب بازیها را که کودک خیلی جالب درجه بندی کرده بود انتخاب کردند و به او گفتند که نمی‌تواند با آن بازی کند. نیمی از کودکان را برای سرپیچی از دستور با تنبیهی ملایم و نیم دیگر را با تنبیهی سخت تهدید کردند. سپس اتاق را ترک کردند و به

بچه‌ها اجازه دادند تا با دیگر اسباب بازیها به بازی بپردازند و در مقابل وسوسه بازی با اسباب بازیهای ممنوع مقاومت کنند. همه کودکان در مقابل این وسوسه مقاومت کردند، هیچ کدام با اسباب بازیهای ممنوع بازی نکردند. پس از بازگشت به اتاق، جاذبه و کشش همه اسباب بازیها را بار دیگر اندازه گیری کردند. کودکانی که متحمل تهدیدی ملایم شده بودند اسباب بازی ممنوع را کمتر از پیش جالب یافتند. از سوی دیگر، اسباب بازی ممنوع برای کسانی که شدیداً تهدید شده بودند جاذبه و کشش خود را از دست نداد. این کودکان اسباب بازی ممنوع را همچنان خیلی مطلوب درجه بندی کردند.

جوناثان فریدمن^۲ (۱۹۶۵) در تحقیقی یافته‌های تحقیق ارنسون و کارل اسمیت (۱۹۶۲) را گسترش داد. وی به عنوان «اسباب بازی خیلی مهم» یک آدم آهنی باطری دار خیلی جالب به کار برد. اسباب بازیهای دیگر در مقایسه با آن بی‌رونق بودند. طبعاً همه کودکان آدم آهنی را ترجیح می‌دادند. آن‌گاه از آنها خواست تا با آن اسباب بازی بازی نکنند. برخی را به تنبیه ملایم و عده‌ای را به تنبیه سخت تهدید کرد. آن‌گاه مدرسه را ترک کرد و

1- Aronson & Carl Smith

2- Jonathan Freedman

دیگر هرگز بازنگشت. چند هفته بعد خانم جوانی به مدرسه آمد تا آزمونهایی به کودکان بدهد. کودکان کاملاً بی اطلاع بودند که وی برای فریدمن کار می کند یا حضورش اصولاً ارتباطی با اسباب بازیها یا تهدیداتی که قبلاً انجام گرفته بود دارد. اما چنین اتفاق افتاد که وی آزمون خود را در اتاقی به کودکان داد که فریدمن آن را برای آزمایش خود به کار برده بود و همان اسباب بازیها در اطراف پراکنده بودند. پس از دادن آزمون به هر کودک از او خواست تا در همان حوالی باشد تا وی آزمون او را نمره گذاری کند و پیشنهاد کرد که می تواند با آن اسباب بازیها که یک نفر در آنجا گذاشته است خود را سرگرم سازد. اکثریت زیادی از کودکان که هفته ها پیش به طور ملایمی تهدید شده بودند از بازی کردن با آدم آهنی امتناع ورزیدند و فقط ۲۸٪ از آنها با این آدم آهنی بازی کردند. از سوی دیگر ۶۶٪ از کودکانی که قبلاً در معرض تهدید به تنبیه شدید قرار گرفته بودند اسباب بازی ممنوعه را برداشتند و با آن بازی کردند.

روش

جامعه آماری و روش نمونه برداری

جامعه مورد تحقیق دانش آموزان پسر سال سوم راهنمایی پسرانه نواحی سه گانه آموزش و پرورش اهواز بود. نخست فهرست مدارس

محرکها و ابزارهای تحقیق

در این تحقیق برای ایجاد تهدید به تنبیه خفیف و شدید نوشته هایی تهیه شد. همچنین ۳ پرسشنامه نگرش سنجش و ۳ آزمون عملکرد تحصیلی مورد استفاده قرار گرفت. هر فرم عملکرد تحصیلی شامل ۲۰ سؤال چهار جوابی ریاضی از کتاب درسی سوم راهنمایی بود که به کمک چند معلم تهیه شد. ۵ آلی ۸ سؤال از این سئوالات طوری تهیه شدند که کسی نتواند به آنها پاسخ دهد مگر از طریق تقلب کردن. ۳ فرم همتای نگرش سنج نیز تهیه شد. هر فرم شامل ۴۰ سؤال بود که بر اساس یک مقیاس پنج درجه ای باید به آنها

روشهای آماری

با توجه به فرضیه‌هایی که در این تحقیق تدوین شده بود روشهای آماری توصیفی و استنباطی مناسب مورد استفاده قرار گرفتند. تحلیلهای آماری روی نمره‌های تفاوت پیش آزمون و پس آزمونهای اول و دوم در ارتباط با متغیرهای نگرش نسبت به تقلب و اقدام به آن انجام گرفت.

یافته‌ها

در این قسمت ابتدا یافته‌های توصیفی شامل میانگین و انحراف معیار متغیرهای مربوط ارائه می‌شود. آن گاه یافته‌های مربوط به آزمون فرضیه‌ها عرضه می‌شود. میانگینها و انحرافهای معیار به دست آمده را در دو جدول ارائه داده‌ایم. جدول شماره ۱ میانگینها و انحرافهای معیار ۳ گروه پایگاه اجتماعی - اقتصادی مرفه، نیمه مرفه و غیرمرفه را در میزان تغییر نگرش بلافاصله پس از اعمال تهدید به تنبیه (نگرش ۱)، میزان تغییر نگرش ۹ روز پس از اعمال تهدید به تنبیه (نگرش ۲) و میزان تغییر نگرش در فاصله بین دو سنجش پس آزمون نگرش (نگرش ۳)، همچنین تغییر در اقدام به تقلب بلافاصله پس از اعمال تهدید به تنبیه (اقدام ۱)، تغییر در اقدام به تقلب مدتی پس از اعمال تهدید به تنبیه (اقدام ۲) و تغییر در اقدام به تقلب در فاصله بین دو سنجش

پاسخ داده می‌شود. از ۴۰ سؤال هر پرسشنامه فقط ۱۰ سؤال مورد نظر بود و بقیه سئوالات به عنوان سئوالات آماده کننده زمینه تهیه شده بودند.

روشهای جمع‌آوری داده‌ها

مراحل اجرای تحقیق به صورت زیر است:

۱. اجرای نگرش سنج شماره ۱ مربوط به تقلب با عنوان پرسشنامه ریاضی - اجتماعی در مورد همه کلاسهای مورد تحقیق توسط محقق.
۲. اجرای آزمون پیشرفت تحصیلی شماره ۱ درس ریاضی بدون اعمال تهدید به تنبیه.
۳. اجرای آزمون پیشرفت تحصیلی شماره ۲ دو هفته پس از اجرای مرحله دوم و اعمال تهدید به تنبیه خفیف یا شدید درست پیش از اجرای این آزمون.
۴. اجرای نگرش سنج شماره ۲ مربوط به تقلب با عنوان پرسشنامه ریاضی - علوم اندک مدتی پس از اجرای آزمون پیشرفت تحصیلی شماره ۲.
۵. اجرای آزمون پیشرفت تحصیلی شماره ۲ بدون اعمال تهدید به تنبیه به فاصله ۹ روز از مرحله چهارم.
۶. اجرای نگرش سنج شماره ۳ مربوط به تقلب با عنوان پرسشنامه ریاضی - ادبیات اندک مدتی پس از اجرای مرحله پنجم.

جدول ۱. میانگینها و انحرافهای معیار ۳ گروه پایگاه اجتماعی - اقتصادی مرفه، نیمه مرفه و غیرمرفه در ارتباط با نمره‌های تفاوت متغیرهای نگرش و اقدام به تقلب

اقدام ۳		اقدام ۲		اقدام ۱		نگرش ۳		نگرش ۲		نگرش ۱		گروههای اجتماعی اقتصادی
الف	م	الف	م	الف	م	الف	م	الف	م	الف	م	
۱/۶۷	-۰/۱۶	۱/۸۸	-۰/۵۱	۲/۱۲	-۰/۶۷	۲/۹۳	-۰/۶۵	۵/۷۰	۲/۸۸	۵/۹۸	۰/۸۳	غیر مرفه
۱/۲۲	-۰/۲۰	۱/۸۸	۱/۱۶	۱/۸۳	-۰/۴۲	۲/۵۹	۰/۰۶	۴	۲/۱۱	۳/۵۶	-۱/۵۵	نیمه مرفه
۱/۸۵	۰/۲۹	۱/۹۲	-۰/۴۸	۲/۱۰	-۰/۱۹	۲/۴۱	۰/۳۳	۳/۱۸	۱/۴۵	۳/۲۲	۱/۰۹	مرفه

الف=انحراف معیار م=میانگین

پس آزمون عملکرد (اقدام ۳) را نشان می‌دهد. تفاوت متغیرهای نگرش و اقدام به تقلب ارائه همان‌طور که از جدول فوق بر می‌آید تفاوتهایی در میانگینها و انحرافهای معیار متغیرهای مربوط در ۳ سطح اجتماعی - اقتصادی مشاهده می‌گردد.

در جدول ۲ میانگینها و انحرافهای معیار گروههای مقایسه گواه، تهدید به تنبیه خفیف و تهدید به تنبیه شدید در ارتباط با نمره‌های یافته‌های حاصل از تحلیل واریانس ۳×۳ - گروههای مقایسه و پایگاه اجتماعی -

جدول ۲. میانگینها و انحرافهای معیار ۳ گروه تهدید به تنبیه خفیف، شدید و گواه در ارتباط با نمره‌های تفاوت متغیرهای نگرش و اقدام به تقلب.

اقدام ۳		اقدام ۲		اقدام ۱		نگرش ۳		نگرش ۲		نگرش ۱		گروههای مقایسه
الف	م	الف	م	الف	م	الف	م	الف	م	الف	م	
۱/۸۵	۰/۱۷	۱/۶۹	۲/۰۵	۰/۱۵	۰/۱۵	۳/۱۹	-۰/۲۷	۳/۲۲	-۰/۸۳	۲/۹۱	۰/۱۰	گواه
۱/۲۲	۰/۱۴	۱/۹۵	-۱/۰۵	۱/۸۷	-۰/۹۲	۲/۰۴	۰/۵۵	۴/۳۳	۴/۸۳	۵/۴۷	-۱/۸۶	تهدید به تنبیه خفیف
۱/۶۸	۰/۰۳	۱/۸۹	-۰/۵۳	۲/۰۲	-۰/۶۰	۲/۵۵	-۰/۶۲	۴/۰۹	۱/۹۸	۴/۲۷	-۱/۷۲	تهدید به تنبیه شدید

الف=انحراف معیار م=میانگین

جدول ۳. مجموع مجذورات، درجات آزادی، میانگین مجذورات و نسبتهای F مشاهده شده و F بحرانی مربوط به گروههای مقایسه و پایگاه اجتماعی-اقتصادی در ارتباط با نگرش ۱

منبع تغییر	مجموع مجذورات	درجات آزادی	میانگین مجذورات	F _م	F _ب
عامل A: پایگاه اجتماعی-اقتصادی	۲۵/۴۲۴	۲	۱۲/۷۱۲	۰/۶۸	۳
عامل B: گروههای مقایسه	۲۳۱/۰۴۹	۲	۱۱۵/۵۲۴	۶/۱۷۶	۳
AXB: پایگاه اجتماعی-اقتصادی و گروههای مقایسه	۱۴۹/۴۹۳	۴	۳۷/۳۷۳	۱/۹۹۸	۲/۳۷
درون خانه ها	۵۲۱۸/۶۸۸	۲۷۹	۱۸/۷۰۵		

اقتصادی در ارتباط با میزان تغییر نگرش بلافاصله پس از اعمال تهدید به تنبیه (نگرش ۱) در جدول شماره ۳ ارائه شده است. همان طور که از جدول ۳ برمی آید، F

مربوط به عامل B (گروههای مقایسه) ۶/۱۷۶ است. چون این مقدار از ارزش بحرانی در سطح ۰/۰۵، یعنی ۳ بیشتر است، بنابراین می توان نتیجه گرفت که بین گروههای مقایسه تهدید به تنبیه شدید، خفیف و گواه در میزان تغییر نگرش بلافاصله پس از اعمال تهدید به

جدول ۴. مقایسه تفاوت میانگینهای گروه تهدید به تنبیه خفیف، شدید و گواه در نگرش ۱ با استفاده از روش پیگیری توکی

گروههای مقایسه	تفاوت میانگینها	q _م	q _ب
گروههای گواه و تهدید به تنبیه خفیف	۱/۹۶۸۸	۴/۴۷	۳/۳۱
گروههای گواه و تهدید به تنبیه شدید	۱/۸۲۲۳	۴/۱۴۳	۳/۳۱
گروههای تهدید به تنبیه شدید و خفیف	۰/۱۴۵	۰/۱۰۲۲	۳/۳۱

مقدار F_A (پایگاه اجتماعی - اقتصادی) مربوط به جدول شماره ۳ مساوی $0/18$ است. چون این مقدار از مقدار ارزش بحرانی در سطح $0/05$ ، یعنی ۳ کمتر است. بنابراین می توان نتیجه گرفت که عامل A یا پایگاه اجتماعی - اقتصادی در این مرحله تفاوت معنی داری ایجاد نکرده است. همچنین F_{AB} برابر با $1/998$ است و از ارزش بحرانی معادل $2/37$ در سطح $0/05$ کمتر است. بنابراین،

می توان نتیجه گرفت که اثر متقابل بین گروههای مقایسه و پایگاه اجتماعی - اقتصادی وجود ندارد.

در جدول شماره ۵ نتایج مربوط به متغیرهای گروههای مقایسه و پایگاه اجتماعی - اقتصادی و نیز اثر متقابل آنها در مرحله تغییر نگرش ۹ روز پس از اعمال تهدید به تنبیه (نگرش ۲) ارائه شده است.

مقدار F_B (گروههای مقایسه) مربوط به

جدول ۵. مجموع مجذورات، درجات آزادی و میانگین مجذورات و نسبتهای F مشاهده شده و F بحرانی تحلیل واریانس عاملی 3×3 مربوط به متغیرهای گروههای مقایسه و پایگاه اجتماعی - اقتصادی در نگرش ۲

منبع تغییر	مجموع مجذورات	درجات آزادی	میانگین مجذورات	F_M	F_b
عامل A: پایگاه اجتماعی - اقتصادی	97/896	2	48/948	3/380	3
عامل B: گروههای مقایسه	1306/083	2	653/042	45/094	3
عامل AB: پایگاه اجتماعی - اقتصادی و گروههای مقایسه	227/46	4	56/865	3/927	2/37
درون خانه ها	4040/437	279	14/482		

جدول شماره ۵ برابر $45/094$ است. چون این مقدار از ارزش بحرانی معادل ۳ در سطح $0/05$ بیشتر است می توان نتیجه گرفت که عامل پایگاه اجتماعی - اقتصادی در این مرحله نیز تفاوت معنی داری ایجاد کرده است. برای مشخص کردن محل تفاوت در ارتباط با آزمونهای F_A و F_B از روش پیگیری توکی استفاده شد که نتایج آن در جدول شماره ۶

چون این مقدار از ارزش بحرانی معادل ۳ در سطح $0/05$ بیشتر است می توان نتیجه گرفت که عامل A یا پایگاه اجتماعی - اقتصادی در این مرحله تفاوت معنی داری با همدیگر دارند. همچنین مقدار F_A (پایگاه اجتماعی - اقتصادی) مساوی $3/380$ است. چون این مقدار از

جدول ۶. مقایسه تفاوت‌های میانگینهای گروههای مقایسه و پایگاه اجتماعی - اقتصادی در نگرش ۲ با استفاده از روش توکی

ب	م	تفاوت میانگینها	گروههای مقایسه و پایگاه اجتماعی - اقتصادی
۳/۳۱	۱۱/۸۳۷	۵/۲۰۸۳	گروههای گواه و تهدید به تنبیه شدید
۳/۳۱	۵/۳۴	۲/۳۵	گروههای گواه و تهدید به تنبیه خفیف
۳/۳	۷/۱۳	۲/۸۵۴۱	گروههای تهدید به تنبیه شدید و خفیف
۳/۳۱	۱/۹۷	۰/۷۷	گروههای مرفه و نیمه مرفه
۳/۳۱	۳/۶۶	۱/۲۲	گروههای مرفه و غیرمرفه
۳/۳۱	۱/۶۹	۰/۶۶	گروههای نیمه مرفه و غیرمرفه

نشان داده شده است. مورد نظر ما همان تفاوت بین تهدید به تنبیه خفیف و شدید است. همچنین فقط بین میانگینهای گروههای مرفه و غیرمرفه تفاوت معنی داری مشاهده می شود، و می توان نتیجه گرفت که در این مرحله گروه مرفه کمتر از گروه غیرمرفه با عمل تقلب موافقت کرده اند. در جدول شماره ۷ تحلیل واریانس عاملی همان طور که در جدول ۶ مشاهده می شود تهدید به تنبیه خفیف در ایجاد نگرش منفی نسبت به تقلب مؤثرتر از تهدید به تنبیه شدید است. اگر چه بین گروه گواه و تهدید به تنبیه خفیف و گروه گواه و تهدید به تنبیه شدید نیز تفاوت معنی داری مشاهده می شود، اما شواهد

جدول ۷. مجموع مجذورات، درجات آزادی، میانگین مجذورات و نسبتهای F مشاهده شده و F بحرانی تحلیل واریانس عاملی ۳×۳ در ارتباط با متغیرهای گروههای مقایسه و پایگاه اجتماعی - اقتصادی در نگرش ۳

ب	م	میانگین مجذورات	درجات آزادی	مجموع مجذورات	منبع تغییر
۳	۳/۵۸۵	۲۴/۲۲۲	۲	۴۸/۴۴۴	عامل A: پایگاه اجتماعی - اقتصادی
۳	۵/۲۵۷	۳۵/۵۲۴	۲	۷۱/۴۹	عامل B: گروههای مقایسه
۲/۳۷	۲/۱۱۸	۱۴/۳۱۱	۴	۵۷/۲۴۳	A.B: پایگاه اجتماعی - اقتصادی و گروههای مقایسه
		۶/۷۵۷	۲۷۹	۱۸۸۵/۲۵۰	درون خانه ها

۳×۳ مربوط به گروههای مقایسه و پایگاه اجتماعی - اقتصادی در متغیر تغییر نگرش در فاصله بین دو پس آزمون (نگرش ۳) نشان داده شده است. همان طور که از نتایج جدول شماره ۷ برمی آید مقدار FB (گروههای مقایسه) مساوی ۵/۲۵۷ است. چون این مقدار از ارزش بحرانی معادل ۳ در سطح ۰/۰۵ بیشتر است، بنابراین می توان نتیجه گرفت که عامل پایگاه اجتماعی - اقتصادی در این مرحله نیز تفاوت معنی داری ایجاد کرده است. با توجه به تفاوت معنی دار بین میانگینهای گروههای مقایسه و همچنین سطوح پایگاه اجتماعی - اقتصادی برای مشخص کردن محل تفاوتها از روش پیگیری توکی استفاده جدول ۸. مقایسه تفاوتهای میانگینهای گروههای مقایسه و پایگاه اجتماعی اقتصادی در نگرش ۳ با استفاده از روش توکی

ب	م	تفاوت میانگینها	گروههای مقایسه و پایگاه اجتماعی - اقتصادی
۳/۳۱	۱/۰۴	۰/۲۸۱۳	گروههای گواه و تهدید به تنبیه شدید
۳/۳۱	۱/۳۵	۰/۳۶	گروههای گواه و تهدید به تنبیه خفیف
۳/۳۱	۴/۳۹	۱/۱۸۷۵	گروههای تهدید به تنبیه شدید و خفیف
۳/۳۱	۳/۰۹	۰/۱۳	گروههای مرفه و نیمه مرفه
۳/۳۱	۳/۴۳	۰/۹۱	گروههای مرفه و غیرمرفه
۳/۳۱	۰/۳۴	۰/۰۹	گروههای نیمه مرفه و غیرمرفه

شد که نتایج آن در جدول ۸ ارائه شده است. از جدول ۸ چنین برمی آید که در گروههای مقایسه فقط بین گروههای تهدید به تنبیه خفیف و شدید تفاوت معنی داری وجود دارد. بنابراین می توان نتیجه گرفت که تهدید به تنبیه خفیف در مقایسه با تهدید به تنبیه شدید نگرش منفی تری نسبت به تقلب در این مرحله ایجاد نموده است. همچنین با توجه به جدول مذکور می توان گفت که در این مرحله گروه مرفه کمتر از گروه غیرمرفه با عمل تقلب موافق بود. در جدول ۹ تحلیل واریانس عاملی ۳×۳ مربوط به متغیرهای گروههای مقایسه و پایگاه اجتماعی - اقتصادی در میزان تغییر در اقدام به

جدول ۹. مجموع مجذورات، درجات آزادی، میانگین مجذورات و نسبتهای F مشاهده شده و F بحرانی تحلیل واریانس عاملی 3×3 مربوط به متغیرهای پایگاه اقتصادی - اجتماعی و گروههای مقایسه در اقدام ۱

منبع تغییر	مجموع مجذورات	درجات آزادی	میانگین مجذورات	F_m	F_b
عامل A: پایگاه اجتماعی-اقتصادی	۱۱/۰۲۸	۲	۵/۵۱۴	۱/۳۸۸	۳
عامل B: گروههای مقایسه	۵۵/۰۲۸	۲	۲۷/۵۱۴	۶/۹۲۷	۳
A.B: پایگاه اجتماعی - اقتصادی و گروههای مقایسه	۸/۰۷۶	۴	۲/۰۱۹	۰/۵۰۸	۳/۳۷
درون خانه‌ها	۱۱۰۸/۱۸۷	۲۷۹	۳/۹۲۷		

تقلب بلافاصله پس از اعمال تهدید به تنبیه (اقدام ۱) ارائه گردیده است. همان‌طور که در جدول ۹ ملاحظه می‌شود مقدار F_{AB} مساوی ۱/۳۳۸ است. چون این مقدار از ارزش بحرانی در سطح آماری ۰/۰۵ یعنی ۳ تجاوز نمی‌کند بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که سطوح سه‌گانه پایگاه اقتصادی - اجتماعی تفاوت معنی‌داری در اقدام ۱ ندارند. F_B مربوط به گروههای مقایسه ۶/۹۲۷ است که در سطح ۰/۰۵ آماری معنی‌دار است. برای مشخص کردن محل تفاوت مربوط به جدول ۱۰. مقایسه تفاوت‌های میانگینهای گروههای مقایسه در اقدام ۱ با استفاده از روش توکی

عامل B از روش پیگیری توکی استفاده شد. نتایج در جدول ۱۰ ارائه شده‌اند. همان‌طور که در جدول ۱۰ ملاحظه می‌شود فقط بین گروه گواه و تهدید به تنبیه خفیف تفاوت معنی‌داری وجود دارد. همچنین F_{AB} در جدول ۹ مساوی ۰/۵۰۸ است که معنی‌دار نیست. نتایج تحلیل واریانس عاملی 3×3 گروههای مقایسه و پایگاه اجتماعی - اقتصادی در ارتباط با اقدام به تقلب ۲ یعنی تغییر در میزان اقدام به تقلب مدتی پس از اعمال تهدید

گروههای مقایسه	تفاوت میانگین	q_m	q_b
گروههای گواه و تهدید به تنبیه خفیف.	۰/۷۷۰۹	۳/۸۵۴	۳/۳۱
گروههای گواه و تهدید به تنبیه شدید	۰/۳۵۴۱	۱/۷۵	۳/۳۱
گروههای تهدید به تنبیه خفیف و شدید	۰/۴۱۶۷	۲/۰۶	۳/۳۱

جدول ۱۱. مجموع مجذورات، درجات آزادی، میانگین مجذورات و نسبتهای F مشاهده شده و F بحرانی تحلیل واریانس عاملی ۳×۳ مربوط به متغیرهای گروههای مقایسه و پایگاه اجتماعی - اقتصادی در میزان تغییر در اقدام به تقلب مدتی پس از اعمال تهدید به تنبیه (اقدام ۲)

منبع تغییر	مجموع مجذورات	درجات آزادی	میانگین مجذورات	F _م	F _ب
عامل A: پایگاه اجتماعی-اقتصادی	۰/۹۶۵	۲	۰/۴۸۲	۰/۱۳۸	۳
عامل B: گروههای مقایسه	۵۱/۰۴۹	۲	۲۵/۵۲۴	۷/۳۱۱	۳
A.B: پایگاه اجتماعی-اقتصادی و گروههای مقایسه	۱/۶۳۹	۴	۰/۴۱۰	۰/۱۱۷	۲/۳۷
درون خانه‌ها	۹۷۴	۲۷۹	۳/۵۸۱		

به تنبیه در جدول ۱۱ ارائه شده است. با توجه به جدول ۱۱ برای مشخص کردن

محل تفاوت میانگینهای گروههای مقایسه از روش پیگیری LSD استفاده شد. نتایج در جدول ۱۲ ارائه شده است.

همان‌طور که از جدول فوق برمی‌آید تهدید به تنبیه خفیف در سطح ۰/۰۵ در کاهش اقدام به تقلب مؤثرتر از تهدید به تنبیه شدید است.

نتایج تحلیل واریانس عاملی ۳×۳ گروههای مقایسه و پایگاه اجتماعی-اقتصادی

با توجه به جدول ۱۱ مساوی F_B ۷/۳۱۱ است که از ارزش بحرانی معادل ۳ در سطح ۰/۰۵ آماری بیشتر است. بنابراین می‌توان گفت که گروههای مقایسه تهدید به تنبیه خفیف، شدید و گواه در میزان تغییر در اقدام به تقلب مدتی پس از اعمال تهدید به تنبیه تفاوت معنی‌داری با همدیگر ندارند. در ارتباط با عامل A و اثر متقابل AxB تفاوت معنی‌دار نیست.

جدول ۱۲. مقایسه میانگینهای گروههای تهدید به تنبیه خفیف، شدید و گواه در اقدام ۲ با استفاده از روش پیگیری LSD

گروههای مقایسه	LSD م	LSD ب
گروههای گواه و تهدید به تنبیه خفیف	۰/۸۶	۰/۴۹
گروههای گواه و تهدید به تنبیه شدید	۰/۲۸	۰/۴۹
گروههای تهدید به تنبیه شدید و خفیف	۰/۵۷	۰/۴۹

جدول ۱۳. مجموع مجذورات، درجات آزادی، میانگین مجذورات و نسبتهای F مشاهده شده و F بحرانی. تحلیل واریانس عاملی ۳×۳ مربوط به متغیرهای گروههای مقایسه و پایگاه اجتماعی - اقتصادی در اقدام ۳

منبع تغییر	مجموع مجذورات	درجات آزادی	میانگین مجذورات	F _م	F _ب
عامل A: پایگاه اجتماعی - اقتصادی	۱۰/۷۱۵	۲	۵/۳۵۸	۲/۰۵۵	۳
عامل B: گروههای مقایسه	۰/۹۶۵	۲	۰/۴۸۳	۰/۱۸۵	۳
AB: پایگاه اجتماعی - اقتصادی و گروههای مقایسه	۷/۳۸۹	۴	۱/۸۲۷	۰/۷۰۹	۲/۳۷
درون خانه‌ها	۲۷۲/۳۷۵	۲۷۹	۲/۶۰۱		

در ارتباط با تغییر در اقدام به تقلب در فاصله بین دو سنجش پس از آزمون عملکرد (اقدام ۳) در جدول ۱۳ عرضه شده است.

همان طوری که در جدول ۱۳ ملاحظه می‌شود هیچ کدام از ۳ منبع تغییر در سطح ۰/۰۵ معنی‌دار نیست.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج نشان دادند که گروههای تهدید به تنبیه خفیف و شدید از لحاظ نگرش نسبت به تقلب و اقدام به آن در فاصله بین پیش آزمون و پس‌آزمون اول تفاوت معنی‌داری نکردند. شاید علت این باشد که فاصله زمانی کوتاه بین اعمال تهدید به تنبیه خفیف و شدید و سنجش نگرش و اقدام به تقلب مجال تغییری اساسی را نداده است. اما از لحاظ اقدام به تقلب نگرش نسبت به آن مدتی پس از اعمال

تهدید به تنبیه، تهدید به تنبیه خفیف در سطح ۰/۰۵ آماری مؤثرتر از تهدید به تنبیه شدید بود. این یافته‌ها با تبیین ناشی از نظریه ناهماهنگی شناختی همسو هستند. در مرحله اول عامل تهدید به تنبیه چه خفیف و چه شدید از اقدام به تقلب جلوگیری کرد و مجال برای تغییر نگرش نیز وجود نداشت. در فاصله زمانی بین مرحله اول و مرحله دوم ناهماهنگی شناختی حاصل به اعمال نفوذ پرداخت. گروه تهدید به تنبیه شدید توجه بیرونی بسنده‌ای در خصوص عدم ارتکاب تقلب به صورت تهدید به تنبیه شدید در اختیار داشت. بنابراین، نگرش منفی نسبت به تقلب پیدا نکرد و در مرحله دوم که تهدیدی در قبال تقلب کردن وجود نداشت، به این کار اقدام کرد. لیکن، گروه تهدید به تنبیه خفیف برای عدم اقدام به تقلب در مرحله اول توجه

خارجی بسنده‌ای در اختیار نداشت. در نتیجه برای توجیه عدم اقدام به تقلب در مرحله اول به خلق توجیحات درونی پرداخت. این توجیحات درونی با اقدام به تقلب مغایرت داشتند و باعث شدند که آزمودنیهای گروه تهدید به تنبیه خفیف نگرشی منفی نسبت به تقلب پیدا کنند و در مرحله دوم با اینکه برای اقدام به تقلب تهدید به تنبیه نشده بودند از ارتکاب به این عمل خودداری کردند.

نتایج مربوط به تفاوت نمره‌های نگرش و اقدام به تقلب در دو پس‌آزمون حاکی از آن بودند که گروههای تهدید به تنبیه خفیف و شدید از لحاظ نگرش نسبت به تقلب با هم تفاوت معنی‌دار دارند، لیکن از جهت اقدام به تقلب با هم تفاوتی ندارند. این یافته‌ها گویای آنند که توجیحات درونی خلق شده توسط گروه تهدید به تنبیه خفیف در فاصله بین دو پس‌آزمون به اعمال نفوذ خود ادامه داده و در

مرحله سوم آزمایش نگرش گروه تهدید به تنبیه خفیف را نسبت به تقلب حتی منفی‌تر از مرحله دوم کرده‌اند. لیکن، منفی‌تر شدن نگرشها نسبت به تقلب به اندازه‌ای نبوده است که تأثیری اختلافی بر اقدام به تقلب داشته باشد. در مورد سطوح پایگاه اجتماعی - اقتصادی باید گفت که در مرحله تغییر نگرش مدتی پس از اعمال تهدید به تنبیه و در مرحله تغییر نگرش در فاصله بین دو سنجش پس‌آزمون نگرش تفاوت معنی‌داری بین گروههای مرفه و غیرمرفه مشاهده شد. اما از لحاظ ارتکاب به تقلب تفاوتی بین گروههای مرفه، نیمه مرفه و غیرمرفه مشاهده نشد.

نتایج تحقیق حاضر با تحقیق ارونسون و کارل اسمیت (۱۹۶۳) و فریدمن (۱۹۶۵) هماهنگ است.

منابع

فارسی

- آپورت، گوردن دیپلو - جونز، ادوارد، ای (۱۹۸۵)، روانشناسی اجتماعی از آغاز تا کنون. ترجمه منشی طوسی، محمدنقی (۱۳۷۱). انتشارات آستان قدس رضوی / مشهد.
- ارونسون، الیوت (۱۹۷۲). روانشناسی اجتماعی. ترجمه شکرکن، حسین (۱۳۶۹) انتشارات رشد / تهران.
- اتکینسون، ریچارد ال، اتکینسون، ریچاردس، هیگار، ارنست (۱۹۸۳). زمینه روانشناسی (جلد اول). ترجمه براهنی، محمدنقی به همراه جمعی از همکاران (۱۳۶۹). انتشارات رشد تهران.
- رحمتی، محمدصادق. (۱۳۷۱). روانشناسی اجتماعی معاصر، انتشارات سینا تهران.
- شکرکن، حسین. نفیسی، غلامرضا. برادران رفیعی، علی محمد. ماهر، فرهاد. غروی، سیدمحمد (۱۳۷۲). مکتبهای روانشناسی و نقد آن (جلد دوم) دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، انتشارات سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها تهران.
- هیلگارد، ارنست. باور، گوردن (۱۹۷۵). نظریه‌های یادگیری (جلد اول) ترجمه براهنی، محمدنقی (۱۳۶۷). انتشارات مرکز نشر دانشگاهی تهران.

خارجی

- Aronson, E. & Mills, J. (1951). The effect of severity of initiation on liking for group J. *Abnorm. Social Psychology*. 5, 111-181
- Brehm, J.W. (1960). Attitudinal consequences of commitment to unpleasant behavior. *J. Abnorm. Social Psychology*. 6, 379-383
- Brock, T. & Blackwood, j. (1962). Dissonance reduction, social comparison and modification of other's J. *Abnorm. Social Psychology*. 5, 319-324.
- Choen, a. R. brehm. J. w. & Flemingow. H. (1958). Attitude change and justification of compliance. *J. Abnorm. Social Psychology*. 56, 276-278.
- Davis, K. F. & Jones, E. E. (1960). Chang in inter personal Perception as a meam of reduction cognitive dissonance. *J. Abnorm. Social Psychology*. 61, 402-410.
- Deci, E.J. (1971). Effect of externally mediated rewards on intrinsic motivtion.

- Journal of Personality and Social Psychology*. 18, 105-115.
- Festinger, L. Carl Smith, J. M. (1959). Cognitive consequences of forced compliance. *J. Abnorm. Social Psychology*. 58, 203-210.
- Festinger, L. A. (1959) Theory of cognitive dissonance. Evanston IL. Row, Peterson.
- Janis, T. L. & King, B. T. (1954). The influence of replaying in opinion change. *J. Abnorm. Social Psychology*. 49, 211-218.
- Kruglanski, A. W. Friedman, I., zec vi, 6. (1971). The effect of extrinsic incentive on social qualitative aspect of task performance. *Journal of Personality*. 39, 606-617.
- Lepper, M. R. (1973). Dissonance, self- perception and honesty in children. *Journal of Personality and Social Psychology*. 25, 65-74.
- Lepper, M. R. Zanna, M. P. & Abelson. R. P. (1970). Cognitive irreversibility in a dissonance reduction situation. *Journal of Personality and Social Psychology*. 16, 191-198.
- Rabbie, J. M. , Brehm, J. W. & Choen, A. R. (1959). Verbalization and reaction to cognitive dissonance. *Journal of Personality*. 27, 407-417.
- Weick, K.E. (1964). Reduction of cognitive dissonance through task enhancement and effort expenditure. *Journal of Abnormal and social psychology*. 49, 211-218.